

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه با همکاری گروه های پژوهشی حقوق شهروندی و حقوق بین الملل سلامت مرکز تحقیقات حقوق

کنفرانس ملی ارتقای سلامت شهری حقوقی پزشکی فراژوی

NATIONAL CONFERENCE ON HEALTH PROMOTION & IT'S LEGAL & MEDICAL CHALLENGES

سواد رسانه‌ای و سلامت شهروندان

اکرم محمدزاده

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران (نویسنده مسئول)

a.mohamadzade094@gmail.com

چکیده

به دست آوردن سلامت جسمی در دنیای امروز به یادگیری و افزایش سطح عمومی نیاز دارد که آن هم در گرو رسانه است. سواد سلامت مجموعه‌ای از مهارت‌های شناختی و اجتماعی است که تعیین کننده انگیزه و توانایی افراد برای به دست آوردن و دسترسی به اطلاعات، درک و استفاده از آنها برای ارتقا و حفظ سلامت افراد است. اهمیت برهم کنش سواد رسانه‌ای و سواد سلامت شهروندان چنان ظریف است که به سلامتی یا بیماری شهروندان منجر خواهد شد. پژوهش پیش‌رو به بررسی سواد رسانه‌ای و ارتباط آن به سلامت شهروندان پرداخته است. سواد رسانه‌ای یکی از منابع مهم در افزایش سواد سلامت شهروندان است و با افزایش سواد رسانه‌ای در ابعاد مختلف میزان سواد سلامت افزایش پیدا می‌کند. با توجه به ارتباط مثبت بین سواد رسانه‌ای و سواد سلامت باید این فکر را القا کرد که سواد رسانه‌ای به قشر و طبقه خاصی اختصاص ندارد، بلکه همه‌جانبه و فراگیر بوده و همه افراد جامعه را در تمامی سطوح و طبقه در بر می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: رسانه اجتماعی، سواد رسانه‌ای سلامت، سلامت شهروندان

مقدمه

در سال‌های اخیر سواد سلامت به عنوان مهارتی مهم شناخته شده که بیماران برای تصمیم‌گیری مناسب بهداشتی در موقعیت‌های دشوار پیش رو به آن نیاز دارند. بهبود سواد سلامت افراد به پیامدهایی مانند افزایش توانایی بالقوه هنگام بیماری برای اخذ تصمیم‌های آگاهانه، کاهش خطرهای تهدید کننده سلامت، افزایش پیش‌گیری از بیماری‌ها، ارتقای امنیت، افزایش کیفیت زندگی و افزایش کیفیت مراقبت از شهروندان منجر می‌شود. محدودیت سواد سلامت عوارض متعددی را در حوزه‌های مختلف سلامت از قبیل عدم دسترسی به خدمات بهداشتی مناسب، تمایل کمتری به پیگیری درمان، تبعیت دارویی اندک، افزایش میزان مراجعه به اوزانس‌ها، افزایش طول دوره درمان در بیمارستان و افزایش میزان مرگ و میر به دنبال دارد و تاثیر چشم‌گیری در استفاده از خدمات مراقبت سلامت دارد (زرکانی، هاشمی و گرانمایه چور).

قرن بیست و یکم قرن انفجار اطلاعات است؛ جهان پیرامون ما در حال برداشتن گامی جدید در جهت استفاده از انواع رسانه برای فرم‌دهی و تغییر نگرش افکار و رفتارهای مخاطب در تمامی زمینه‌هاست (Dempsey, 2020). با این تفاسیر، مفهوم سواد رسانه‌ای یکی از مهم‌ترین مولفه‌های مورد استفاده در سیاست گذاری رسانه‌ها و ارتباطات در نیم قرن اخیر بوده و بسیاری از کشورها برای تجزیه و تحلیل، آموزش و ایجاد آگاهی از تاثیرات رسانه در اقشار مختلف از آن بهره جسته‌اند (Zhang & Wang, 2020). مهم از آن است که سواد رسانه‌ای کافی می‌تواند به درک بهتر اطلاعات منجر شود و همچنین، با توجه به نیاز جامعه به این مهارت اجتماعی در کنار نگرش انتقادی، می‌تواند مخاطب را از لحاظ درک محصولات رسانه اقنا کند (Lau & Grizzle, 2020).

سازمان بهداشت جهانی (WHO) سواد سلامت را توانایی به دست آوردن، پردازش و درک اطلاعات و خدمات بهداشتی لازم برای تصمیم‌گیری‌های بهداشتی تعریف کرده؛ و در درجه نخست بر مراقبت‌های بهداشتی تمرکز کرده تا درمان بیمار؛ و رفتارهای سواد سلامت جسمانی را به صورت عملی شامل توانایی درمان بیماری شایع در خانه عنوان کرده است. رفتارهای سواد سلامت به توانایی فرد در گفت و گو، نوشتن، گوش دادن، محاسبه و دست یابی به درک درست مفهومی مسئله کمک شایانی می‌کنند. سواد سلامت سنتی بر مهارت‌های سواد چاپی و عددی متمرکز بوده است. اما سواد سلامت نوین نیاز به مهارت‌های پیچیده‌تری مانند، جست و جو در زمینه مراقبت‌های بهداشتی، درک نمودارها یا اطلاعات بصری، کار با رایانه، ارزیابی اعتبار و صحت اطلاعات بهداشتی، تجزیه و تحلیل خطرها و مزایای استفاده از درمانی خاص و تفسیر نتایج آزمایش، درک درست از اطلاعات رسانه‌ای، و مواجهه با رسانه‌های مختلف نشر دهنده اطلاعات است. کسانی که سواد سلامتی متوسطی دارند در معرض خطر بیشتری قرار داشته‌اند؛ زیرا، احتمال اتکای آنها برای کسب اطلاعات سلامت به انواع رسانه‌ها از جمله رادیو و تلویزیون، رسانه‌های جمعی، خانواده و محیط دوستان و همکاران بیشتر بوده و تحلیلی از درستی اطلاعات به دست آمده را نخواهد داشت (Greenwood, 2019).

از این رو می‌توان گفت سواد رسانه‌ای باعث افزایش قدرت تشخیص، نقد و تمایز اطلاعات دریافتی از رسانه‌های الکترونیکی متنوع شده است (Cib0c & Labas, 2019). اساسی‌ترین نیاز انسان سلامت جسم اوست که ان هم در گرو سواد سلامت جسمانی اوست؛ پس برای به دست آوردن این سواد به گرفتن اطلاعات از انواع رسانه‌ها نیاز دارد تا بتواند وضعیت خود را بهبود ببخشد (Karim, 2020).

پژوهش‌های شورای عالی فضای مجازی نشان داد که سطح سواد رسانه‌ای در مناطق شهری بزرگ در ایران ۲۲/۹ درصد، در مناطق حومه‌ای شهر ۱۸ درصد، در شهرهای کوچک ۱۸/۹ درصد و در مناطق روستایی ۱۷/۹ درصد است. سطح سواد عمومی رسانه‌ای

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه با همکاری گروه های پژوهشی حقوق شهروندی و حقوق بین الملل سلامت مرکز تحقیقات حقوق

کنفرانس ملی ارتقای سلامت شهری حقوقی پزشکی فراژوئی

NATIONAL CONFERENCE ON HEALTH PROMOTION & IT'S LEGAL & MEDICAL CHALLENGES

ایرانی ها هم عدد ۱۲ از ۱۰۰ است (شورای عالی فضای مجازی، ۱۳۹۵). این امر نشان از ضعف سواد رسانه‌ای در ایران خصوصاً در شهرهای کوچک تر و روستاها دارد. آمار پژوهش ها در حوزه سواد سلامت در حوزه کل کشور مطرح نشده، اما بر اساس پژوهش‌های انجام شده در شهرهای مختلف برای مثال: سواد سلامت در ۵۹/۳ درصد بیماران دیابتی مراجعه کننده به مرکز تحقیقات دیابت یزد ناکافی گزارش شده (رضایی اسفهرود، حائریان اردکانی، رحمانیان و غفاری طرقي، ۱۳۹۵). و پژوهشی دیگر، با بررسی سطح سواد سلامت بیماران مراجعه کننده به بیمارستان‌های بوشهر، نشان داده که میانگین بیماران دارای سطح سواد سلامت مرزی بوده است (خسروی و احمدزاده، ۱۳۹۴).

سواد سلامت رفتارهای بهداشتی و رفتارهای تغذیه ای مردم را تنظیم می کند و رفتارهای آسیب رسان را کاهش می دهد. از سوی دیگر، رفتارهای پیش گیرانه و خود مراقبتی نیز ارتباط مستقیمی با سواد سلامت در جامعه دارند. سواد سلامت در افرادی تأثیری بالقوه بر پیش برد سلامتی و کیفیت زندگی آنها دارد و به همان نسبت موجب کاهش هزینه‌های مربوط به مراقبت‌های بهداشتی می شود و اگر تلاش شود که سواد سلامت در جامعه افزایش یابد، مراجعه به پزشک کمتر می شود و هزینه‌های درمانی بیمار و نظام سلامت هم کاهش خواهد یافت (Karim, 2020). اما در بررسی‌های علمی صورت گرفته متأسفانه سواد سلامت در بین ایرانی‌ها و به خصوص در میانسالان و سالمندان کمتر از حد معمول بسیاری از کشورهای در حال توسعه است (صالحی نیک، امیریان، شریفی و نجفی هدک، ۱۳۹۶: ۷۴).

قطعاً یکی از عواملی که می‌تواند در بهبود سواد سلامت و افزایش سلامت جسمی جامعه موثر واقع شود رسانه است و برای برداشت درست از آن نیز سواد رسانه‌ای جزء شاکله آن است. ورود فزاینده انواع رسانه به زندگی انسان‌ها نوید بخش فصل نوینی در عرصه ارتباطات و گردش اطلاعات بوده؛ با این حال، خصوصی ترین و احتمالاً امن ترین قلمرو زیست آن‌ها از دسترس رسانه‌ها مصون نمانده است (تیریزی، ۱۳۹۸: ۱۶۹). استفاده از سواد رسانه ای در حوزه سواد سلامت باید در جامعه به گفتمان سلامت تبدیل شود؛ یعنی اطلاعات حوزه سلامت وقتی می‌تواند منشا اثر باشد که سواد سلامت در جامعه نهادینه شود و این مهم با کمک رسانه‌ها امکان پذیر است. بنابراین پژوهش حاضر به دنبال بررسی ارتباط سواد رسانه‌ای و سلامت شهروندان می‌پردازد. با وجود اهمیت بسیار زیاد سواد سلامت، در کشور ایران به این موضوع کمتر پرداخته شده است. بنابراین پرداختن به موضوع سواد سلامت، وضعیت سلامت عمومی و انجام رفتارهای پیشگیرانه و استفاده از خدمات سلامت می‌تواند به عنوان ابزاری موثر به برنامه‌ریزان و مسئولان امر سلامت و سیاست‌گذاران کمک کند و توجه به آن مسئله‌ای اساسی است.

پیشینه پژوهش

رئیس‌ی نافچی و همکاران (۱۴۰۰)، به تدوین اعتباریابی ابزار سنجش سواد سلامت رسانه‌ای با رویکرد انتقادی برای دانش آموزان دوره متوسطه دوم پرداختند. این ابزار دارای سه عامل کاملاً متمایز تحت عناوین «تشخیص تأثیر محتوای رسانه بر سلامت» «تحلیل انتقادی محتوای مرتبط با سلامت در رسانه» و «واکنش انتقادی نسبت به محتوای رسانه» است. رئیس‌ی و همکاران (۱۳۹۹)، از طریق نظریه زمینه‌ای و مصاحبه با خبرگان، تحلیل انتقادی محتوا تشخیص تأثیر متوا بر سلامت؛ و واکنش نسبت به متوای رسانه را به عنوان مولفه‌های اصلی سواد رسانه‌ای انتقادی معرفی کرده‌اند. ساعی و همکاران (۱۳۹۸)، مطالعه سواد سلامت شهروندان تهرانی نشان داده سطح سواد سلامت زنان بالاتر از مردان است. هم چنین بین سن و سواد سلامت رابطه معکوس و بین تحصیلات و سواد سلامت رابطه مثبت معنادار گزارش شده است. محمدی و دیگران (۱۳۹۶)، پژوهشی را با عنوان «سواد سلامت و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه مشغول به تحصیل

در رشته‌های مختلف دانشگاه علوم پزشکی همدان، که با روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای انتخاب شدند، انجام گرفت. یافته‌ها نشان داد که دانشجویان بیشتری اطلاعات مربوط به سواد سلامت خود را از طریق اینترنت کسب می‌کنند. بر اساس نتایج بین متغیرهای سن، جنسیت، تاهل، دانشکده محل تحصیل و نوع منابع کسب اطلاعات دانشجویان با ابعاد سواد سلامت ارتباط معناداری به دست آمد.

طهرانی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «سواد رسانه‌ای سلامت» نشان داد که رسانه‌ها بزرگ‌ترین آموزش دهنده در جوامع امروزی هستند. در جوامع امروزی بعد خواب بیشترین وقت صرف تماشای رسانه‌ها می‌شود؛ بنابراین متوای این رسانه‌ها باید در حوزه‌های مختلف به ویژه سلامت مورد توجه قرار گیرد.

اکتی و گارول (۲۰۱۲)، در پژوهشی با عنوان «تعیین رابطه بین سواد رسانه‌ای و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان» نشان دادند که بین سطح سواد رسانه‌ای و سطح مهارت‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

لی و همکارانش (۲۰۱۰)، پژوهشی را با عنوان «بررسی ارتباط سواد سلامت با وضعیت سلامت و استفاده از خدمات سلامت در افراد بزرگ سال تایوان» به انجام رساندند. ۳۰ درصد از افراد مورد مطالعه دارای سواد سلامت ناکافی و مرزی بودند و هم‌چنین کم بودن سواد سلامت با مبتلا بودن به چند بیماری و دسترسی ضعیف به خدمات سلامت رابطه معنی‌داری داشت. آنها با تحلیل متغیرهای جامعه شناختی نشان دادند که سرمایه اجتماعی با شاخص‌های اعتماد، حمایت، هم‌بستگی و مشارکت می‌توانند سواد سلامت افراد را تحت تاثیر خود قرار دهند.

مبانی نظری پژوهش

در این قسمت از تحقیق برای درک بهتر موضوع به مفهوم «سواد رسانه‌ای» و «سواد رسانه‌ای سلامت» و «سواد سلامت جسمانی» می‌پردازیم.

سواد رسانه‌ای

سواد رسانه‌ای یا Media Literacy نوعی تکنیک عملی و مهارت بسیار ویژه است که در عصر حاضر یکی از مهمترین آموزش‌ها در جهان تلقی می‌شود. سواد رسانه‌ای به فرد این توانایی را می‌دهد که تحلیل مناسبی از مطالب منتشر شده در انواع شبکه‌های رسانه‌ای را داشته باشد.

کیکبوش (Kickbusch) معتقد است سواد سلامت میزان توانایی افراد در کسب، تحلیل و فهم اطلاعات و خدمات اولیه بهداشتی مورد نیاز است که به کمک آن می‌توانند در مورد مسائل مربوط به سلامتی خود مشارکت کنند و تصمیم‌های درستی را ایجاد کنند. اما باید توجه داشت که سواد سلامت مفهومی فراتر از توانایی‌های فردی است و نه تنها بر کیفیت زندگی افراد تاثیر گذار است، بلکه از آن نیز تاثیر می‌گیرد. سواد سلامت با توانایی‌ها، سلیق و انتظارات تهیه‌کنندگان اطلاعات و مراقبت‌های مربوط به سلامت مانند پزشکان، پرستاران، رسانه‌ها و بسیاری دیگر از افراد نیز ارتباط دارد. از دیدگاه کلی‌تر، می‌توان توانایی‌های لازم در کسب سواد سلامت را به سه گروه ذیل تقسیم‌بندی کرد: توانایی خواندن برگه‌های رضایت‌نامه، برچسب‌ها و پیوست‌های مربوط به داروها و سایر اطلاعات نوشتاری مربوط به سلامت و بهداشت؛ توانایی درک اطلاعات نوشتاری و شفاهی که از طرف پزشک، پرستار و داروساز و بیمه‌گر به فرد ارائه می‌شود؛ و توانایی عمل کردن بر اساس دستورالعمل‌های مربوط به برنامه‌های دارویی و مراقبت‌های پزشکی (Kickbusch, wait & Maag).

از نظر پاتر، سواد رسانه‌ای الگویی چند عاملی است و ساختارهای دانش، منبع شخصی وظایف پردازش اطلاعات و مهارت‌ها و توانایی‌ها عامل‌های مدل سواد رسانه‌ای وی هستند. بر اساس دیدگاه پاتر، ارتباط این عوامل فضایی و لزونی (نه سطحی) است؛ در هر برش عرضی، یکی از عوامل سواد رسانه‌ای قرار دارند و از این رو هر یک از عوامل عامل دیگر را پشتیبانی می‌کند (عامدی، ۱۳۹۱: ۲۳). بنابراین بین سواد رسانه‌ای و سواد سلامت شهروندان ارتباط وجود دارد.

سواد رسانه‌ای سلامت

مفهوم «سواد رسانه‌ای سلامت» را لوین رمیر و همکارانش مطرح کرد اما آن را به لحاظ نظری و شیوه سنجش، توسعه ندادند. در ایران با وجود اجرای پژوهش‌های مختلف برای سنجش سواد و سواد سلامت الکترونیک، سنجش سواد رسانه‌ای در حوزه سلامت مهجور بوده است. این در حالی سلامت را توسعه دهد (Btackett, 2013). از آنجا که پژوهش دیگری برای سنجش سواد رسانه‌ای سلامت و ارتباط آن با استفاده از رسانه‌ها منتشر نشده است، به مرور پژوهش‌هایی می‌پردازیم که به مفاهیم نزدیک به سواد رسانه‌ای سلامت مربوط‌اند.

سواد سلامت دیجیتال (Digital Health Literacy) مهارت‌های جستجوی اطلاعات، استفاده از فناوری‌های دیجیتال، ارزیابی انتقادی و تشخیص تناسب اطلاعات با موقعیت فرد، حفاظت از ریم خصوصی و توانایی افزودن محتوای کاربرساخت را در بر می‌گیرد. ابزار سنجش این مفهوم، بیش از پرسشنامه‌های استاندارد سواد سلامت و سواد سلامت الکترونیک به مهارت‌های مورد نیاز برای استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی می‌پردازد اما تنها در کشور هلند اعتبار سنجی شده و قابلیت تعیم آن در جوامع دیگر بررسی نشده (Vaart&Drossert, 2017).

پژوهش‌های مختلف نشان دهنده رابطه همبستگی مستقیم بین میزان استفاده از اینترنت و رسانه‌های دیجیتال (به صورت عام و نه لزوماً در حوزه سلامت) با سواد سلامت، سواد سلامت الکترونیک و سواد سلامت دیجیتال هستند. در عین حال تحلیل رگرسیون نشان داده است میزان استفاده از وب سایت‌های مرتبط با سلامت تاثیر زیاد و مثبت؛ و کل زمان صرف شده در استفاده از رسانه‌ها تاثیر کم و حاشیه‌ای بر سواد سلامت دارند (Rosenbaum, etal, 2018).

سواد سلامت جسمانی

سواد سلامت (بهداشتی) به مفهوم مهارت شناختی و به عنوان مسئله‌ای مهم و تاثیرگذار در نظام مراقبت سلامت نخستین بار در سال ۱۹۷۴ در پانلی آموزش در مورد آموزش بهداشت مطرح شد. از آن زمان تاکنون، این مفهوم در موارد متعددی از سوی محققان حوزه‌های سواد آموزی و سلامت مورد بحث فرار گرفته و تعاریف گوناگونی برای آن ارائه شده است. سواد سلامت جسمانی را طیف گسترده‌ای از دانش و مهارت در زمینه کسب، پردازش فهم و به کارگیری اطلاعات سلامت جسمی تعریف می‌کند (طهرانی بنی هاشمی و دیگران، ۱۳۸۶: ۵۴).

تاثیر سواد رسانه‌ای

سواد رسانه‌ای مانند نوعی تغذیه است. کسی که مهارت خوبی در تحلیل رسانه کسب کرده، می‌تواند نوع تغذیه دریافتی و رژیم خود را انتخاب کند. در واقع همه اطلاعات و اخباری که امروزه از طریق موبایل، تلویزیون و شبکه‌های جهانی به فکر و ذهن مردم تزریق می‌شود، ترکیبی از انواع تغذیه‌هایی است که برای همه مناسب نیست. تنها سواد رسانه‌ای می‌تواند به فرد در تشخیص درست نوع تغذیه کمک کند. در غیر این صورت فرد دچار مسمومیت‌های ذهنی و فکری می‌شود و قدرت تشخیص درست و نادرست را از دست می‌دهد.

افرادی که سواد رسانه‌ای پایینی دارند دچار انتخاب‌های نادرست و هیجانات تلقینی رسانه می‌شوند. این گونه افراد کنترل تصمیمات و هیجانات خود را به رسانه واگذار می‌کنند و این موضوع تبعات خطرناکی برای جامعه و به صورت کلان کشور دارد.

مهارت‌های اولیه برای سواد رسانه‌ای

مرحله اول

افزایش آگاهی از رژیم رسانه‌ای، در این بخش باید به صورت انتخابی برنامه‌ریزی داشته باشیم و زمان خاصی را برای اختصاص دادن به تلویزیون، فیلم، بازی‌های الکترونیکی اینترنت و رسانه‌های چاپی، برای خود و خانواده خود در نظر بگیریم.

مرحله دوم

آموختن انواع مهارت‌های تفکر انتقادی و چند بعدی، در این مرحله باید بیاموزیم چه طور تجزیه و تحلیل فعالانه داشته باشیم. ما باید به این موضوع فکر کنیم که چه چیزی در متن پیام نهفته است؟ ساختار پیام چگونه ایجاد شده؟ احتمال حذف شدن چه مواردی در آن وجود دارد؟

مرحله سوم

در این بخش باید بسیار عمیق فراتر از واضحات تفکر کنیم. یکی از قدم‌های بسیار مهم در سواد رسانه، قدرت تحلیل و تجزیه پیام‌هایی است که در عطف پیام نهان شده است. باید بررسی کنیم که چه کسی این پیام را در رسانه منتشر کرده است؟ هدف از انتشار پیام از رسانه چیست؟ چه فرد یا افرادی می‌توانند ذی‌نفع باشند؟ در این نوع رسانه چه کسی تصمیم گیرنده است؟ هدف این رسانه حمایت از کدام گروه، حزب یا سیاست است؟ رقبای این رسانه چگونه خبر را منتشر می‌کنند؟

تحلیل سواد رسانه‌ای

افزایش قدرت تحلیل ما باعث می‌شود بتوانیم اخبار واقعی و غیر واقعی را تشخیص دهیم و نه تنها از انتشار آنها جلوگیری کنیم، بلکه در تشخیص درست و به موقع انواع رسانه هم تاثیر زیادی داشته باشیم. خانواده‌ای که دارای سواد رسانه بالایی است می‌تواند خانواده‌ی خود را از مضرات و مشکلات رسانه‌های مخرب مصون سازد و قدرت تحلیل درست را به اعضای خانواده منتقل کند. آموزش سواد رسانه، باید ابتدا از خانواده شروع شود و به مرور در سطوح مختلف جامعه رواج یابد. در این راه مسولیت افراد صاحب نظر، اساتید، پژوهشگران و اندیشمندان در حوزه‌ی رسانه به شدت اهمیت دارد. این افراد به کمک استراتژی‌های اجتماعی می‌توانند در اعتلای سطح فرهنگ و سواد رسانه در جامعه بهترین نقش را ایفا کنند. اگر دانش و سواد رسانه در جامعه تزریق نشود، با توجه به سرعت انتقال اطلاعات در جهان افسار ذهن مردم از دست متفکران جامعه خارج شده و به دست افراد سودجو و دون پایه می‌افتد. این افراد می‌توانند به راحتی با کمترین هزینه، هذیان‌های غیر واقعی و بی‌ارزش را به متن جامعه وارد کنند و صدمات جبران ناپذیری به باورهای مردم و در سطح کلان به کشورها وارد کنند.

باید به مصرف کنندگان رسانه‌ها این فکر را القا کرد که سواد رسانه‌ای به عنوان یکی از مهم‌ترین پدیده‌های عصر اطلاعات و ارتباطات ظهور کرده تا به مخاطب استعانت کند تا سطح اطلاعات و آگاهی‌های خود را فزونی بخشد و سعی کند صرفاً از سر عادت و تفریح و تفنن از رسانه‌ها استفاده نکند، بلکه با بینش و آگاهی و دانش لازم به تولید و تفسیر پیام‌ها بپردازد و مصرف کننده صرف نباشد.

دولت بهتر است، به جای هزینه سنگینی که صرف فیلترینگ و وبگاه‌های مختلف می‌کند، به افزایش سواد رسانه‌ای کاربران

بپردازد. دولت می‌تواند با افزایش سواد رسانه‌ای سواد سلامتی کاربران را ارتقا بخشد و بدین ترتیب کیفیت زندگی افراد را افزایش دهد.

سواد رسانه به عنوان یک رشته آموزشی در چهل سال اخیر در دنیا ایجاد شده است. اهمیت واژه سواد در سال‌های اخیر بسیار افزایش یافته. کانادا اولین کشوری بود که در نظام آموزشی خود رشته سواد رسانه را به صورت رسمی از نظام آموزش و پرورش خود پذیرفت. هم اکنون در بسیاری از کشورها مانند استرالیا، آمریکا، ژاپن و... نیز سواد رسانه به عنوان رشته‌ای مجزا و پر مخاطب تدریس می‌شود. کشورهایی مانند اتریش، سوئد، ایتالیا، یونان، سوئیس و دانمارک نیز در حال توسعه نظام آموزشی خود در این رشته کاربردی می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

در جهان امروز، شاید یکی از تاثیرگذارترین عنصری که بشر تا به حال به آن دست یافته رسانه و فناوری‌های مربوط به آن است که به رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی ختم شده است. می‌توان این گونه استنباط کرد که بیشتر عمر انسان در حال مواجهه با انواع رسانه‌ها بوده و روز به روز نیز این نفوذ در حال افزایش است. البته رسانه در تمامی موارد نیز نمی‌تواند باعث تغییر جهت تفکر فرد شود؛ ولی با این حال، قطعاً با تکرار یک موضوع می‌تواند تاثیرگذاری گسترده‌ای داشته باشد. از سویی دیگر، سواد سلامت جسمانی نیز مسئله‌ای مهم در جهان پیرامون ماست و مطالعات مرکز مراقبت‌های بهداشتی آمریکا نشان داده که افراد، به جای بهره بردن از کتاب و اطلاعات شفاهی، بیشتر به دستورالعمل‌های ارائه شده از سوی رسانه‌ها عمل می‌کنند و البته میزان خود مراقبتی آنها افزایش می‌یابد و هزینه‌های اضافی پزشکی کمتری را متحمل می‌شوند (مرکز کنترل بیماری‌های آمریکا، ۲۰۱۸). بنابراین مشاهده می‌شود که سواد رسانه‌ای یکی از منابع مهم در افزایش سواد سلامت مردم است و با افزایش سواد رسانه‌ای در ابعاد مختلف میزان سواد سلامت افزایش پیدا می‌کند. برای ارتقای سواد سلامت در جامعه، رسانه‌ها نقش حیاتی دارند و بسیاری از مردم سواد سلامت خود را از رسانه‌ها به خصوص رسانه ملی می‌گیرند. حال با توجه به افزایش برنامه‌های صدا و سیما در حوزه سلامت، قطعاً این تاثیر در برهه فعلی بیشتر از قبل شده است. با جایگاهی که رسانه‌های گروهی و وسایل ارتباط جمعی از تولد تا مرگ در زندگی امروزی بشر پیدا کرده‌اند، می‌توان آن‌ها را در زمره نهادهای اجتماعی و یکی از عوامل عمده موثر بر پذیرش هنجارها و ارزش‌های اجتماعی قلمداد کرد؛ در نتیجه آنها تاثیر بسزایی در نگرش افراد به وقایع اطراف خود دارند و باید سواد رسانه‌ای را برای استفاده هرچه بیشتر از رسانه‌ها تقویت کرد.

بنابراین، با توجه به ارتباط مثبت بین سواد رسانه‌ای و سواد سلامت باید این فکر را القا کرد که سواد رسانه‌ای به قشر و طبقه خاصی اختصاص ندارد، بلکه همه جانبه و فراگیر بوده و همه افراد جامعه را در تمامی سطوح و طبقه در بر می‌گیرد، کشورهای هم چون ژاپن و کانادا که سردمداران سواد رسانه‌ای هستند موضوع سواد رسانه‌ای را جزء عناوین درسی مدارس خود قرار داده‌اند. در حالی که در کشور ما حتی اکثر دانشجویان و بالخصوص دانشجویان ارتباطات با این اصطلاح آشنایی ندارند. این در حالی است که با توجه به اهمیت روز افزون سواد رسانه‌ای در جامعه، ضرورت آشنایی و استفاده از این اصطلاح (سواد رسانه‌ای) بیش از پیش شده است. و این موضوع می‌تواند به ویژه در زمینه سلامتی و کیفیت زندگی، که از جمله مهم‌ترین ابعاد زندگی هر فردی است مفید باشد.

هم‌چنین باید به مصرف کنندگان رسانه‌ها این فکر را القا کرد که سواد رسانه‌ای، به عنوان یکی از مهم‌ترین پدیده‌های عصر اطلاعات و ارتباطات، ظهور کرده تا به مخاطب یاری کند تا سطح اطلاعات و آگاهی‌های خود را افزایش دهد و سعی کند صرفاً

از سر عادت و تفریح و تفنن از رسانه‌ها استفاده نکنند، بلکه با بینش و آگاهی و دانش لازم به تولید و تفسیر پیام‌ها بپردازد و مصرف کننده صرف نباشد.

پیشنهادها

۱. سواد رسانه‌ای و سواد سلامت به قشر و طبقه خاصی اختصاص ندارد بلکه همه افراد جامعه را در تمام سطوح در برمی گیرد بنابراین آموزش بالا بردن اطلاعات همه افراد جامعه ضروری است.
۲. موضوع سواد رسانه‌ای را جزء عناوین درسی مدارس و دانشگاه‌ها (نظامی، ارتباطات و غیره) و حوزه‌های علمی قرار داد، تا در زمینه سلامتی و کیفیت زندگی که از جمله مهم‌ترین ابعاد زندگی هر فردی است، مفید باشد.
۳. دولت، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی و آموزش و پرورش، خانواده‌ها، افزایش سواد رسانه‌ای و سلامت آن را در اولویت برنامه‌ها خود قرار دهند و یاری‌گر و کمک یکدیگر باشند تا بتواند از آسیب‌های دنیای مجازی در امان باشند.
۴. با مشارکت بخش خصوصی و دولتی و همکاری بین بخش متخصصان سلامت، سازمان‌ها و نهادهای متولی سلامت و متخصصان ارتباطات در تولید محتوا، برندهای موثق برای دسترسی کاربران ایرانی به اطلاعات سلامت درست و معتبر در رسانه‌های اجتماعی تولید شوند. یعنی توجه داشت ارتباط یک سویه و رایانه‌ها از سوی متخصصان و نهادهای سلامت، پاسخگوی ملاحظات رسانه‌های اجتماعی نیست و لازم است ارتباطات تعاملی، متناسب با مقتضیات هر گروه از رسانه‌های اجتماعی مورد توجه قرار گیرد.

منابع و مآخذ

۱. تبریزی، منصوره (۱۳۹۸)، رابطه رسانه‌ای شدن زندگی روزمره و سلامت خانواده، *فصلنامه علمی مطالعات رسانه‌های نوین*، (۱۸): ۲۰۲-۱۶۹.
۲. جهانگیری، رویا، هاشمی، شهناز و گرانیپور، علی (۱۴۰۰)، بررسی ارتباط بین سواد ای و سواد سلامت جسمانی شهروندان بندرعباس، *فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، (۵۵): ۳۹-۶۳.
۳. خسروی، عبدالرسول و احمدزاده، خدیجه (۱۳۹۴)، بررسی سطح سواد سلامت بیماران مراجعه کننده به بیمارستان‌های شهر بوشهر و شناسایی عوامل موثر بر آن، *مجله طب جنوب*، (۱۸): ۱۲۵۳-۱۲۴۵.
۴. رضایی اسفهرود، زینب، حائریان اردکانی، احمد، رحمانیان، مسعود و غفاری طرقی، مهرداد (۱۳۹۵)، بررسی سطح سواد سلامت مراجعین به مرکز تحقیقات دیابت یزد، *طلوع بهداشت یزد*، (۳): ۱۸۶-۱۷۹.
۵. رئسی نافچی، ابوالقاسم، دانایی، ابوالفضل و زرگر، سیدمحمد (۱۴۰۰)، تدوین و اعتباریابی ابزار سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی برای دانش آموزان دوره متوسطه دوم، (۵): ۶۱۷-۶۰۹.
۶. رئسی نافچی، ابوالقاسم، دانایی، ابوالفضل و زرگر، سید محمد (۱۳۹۴)، تبیین ابعاد و مولفه های سواد سلامت رسانه ای با رویکرد انتقادی: یک مطالعه داده بنیاد، (۱۹): ۲۰۳-۱۹۷.
۷. ساعی، منصور، حسینی مقدم، محمد و بصیریان جهرمی، حسین (۱۳۹۸)، سنجش میزان سواد سلامت شهروندان تهرانی و عوامل موثر بر آن، *پژوهش های ارتباطی*، (۳): ۱۴۷-۱۱۳.
۸. طهرانی، هادی (۱۳۹۵)، سواد رسانه‌ای سلامت، (۳): ۱-۶.
۹. طهرانی بنی‌هاشمی، سید آرش، امیرخانی، محمد امیر، حق دوست، علی اکبر، موید علویان، هما و سید، اصغری فر.
10. Blackett, Nina Jane (2013), Mediated Transparency: Truth, Truthfulness and Blakett, Nina jancin digitgtal Healthca Discoutes.48229-242.
11. Ciboci, L & Labas, D (2019), Digital Medial Literia, School andcodemporary parntiong Medijske studije,10(19): 83-101.

12. Dempse, L (2020), Technological acceptance and mediad literacy 2005-2018, a longitudinal study of outlooks before, during and post internet adoption, The journal of media.
13. Karim, H.A (2020), Health Literacy Among Rural Communities, Issues of Accessibility to Information and Media Literacy, Journal Komunikasi, Malaysian Jonrnal of Communication, 36(1).
14. Kickbusch, L, Wait, S & Maag, D (2014), Navigating Health, the Role of Health literacy Kicbusch Health Consult Web Site, 2006, 18(25).
15. Lau.j & Grizzle, A (2020), Media and information literacy, intersction and evolution, a bricf history, Informed Societies, 89.

Media Literacy & Citizens' Health

Akram Mohamadzade

PhD Student in Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran
(Corresponding Author)
a.mohamadzade094@gmail.com

Abstract

Gaining physical health in today's world requires learning and increasing the general level, which also depends on the media. Health literacy is a set of cognitive and social skills that determine people's motivation and ability to obtain and access information, understand and use it to promote and maintain people's health. The importance of interaction between media literacy and citizens' health literacy is so subtle that it will lead to citizens' health or illness. The upcoming research has investigated media literacy and its relationship to citizens' health. Media literacy is one of the important resources in increasing the health literacy of citizens and with the increase of media literacy in different dimensions, the level of health literacy increases. Considering the positive relationship between media literacy and health literacy, it is necessary to instill the thought that media literacy is not specific to a certain stratum and class, but is all-round and comprehensive and includes all members of the society at all levels and classes takes.

Keywords: Social Media, Health Media Literacy, Citizen's Health